

शोधनिर्देशक
राजन भट्टराई

‘सागर उर्लन्छ सगरमाथा छुन’ उपन्यासको कृतिपरक विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

सङ्काय रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण

समिति स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको

दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

युवराज बराल

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं

२०६५

सिफारिसपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली विषयका छात्र युवराज बरालले स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रका लागि 'सागर उर्लन्छ सगरमाथा छुन' उपन्यासको कृतिपरक विश्लेषण शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो। निजले परिश्रम र लगनशीलतापूर्वक गरेको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु। यस शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिसमक्ष सिफारिस गर्दछु।

मिति २०६१।...

.....

राजन भट्टराई

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौँ

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

मिति: २०६५।.....।

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसका छात्र युवराज बरालले त्रिभुवन विश्वविद्यालय स्नातकोत्तर तह (एम्.ए.) नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको 'सागर उर्लन्छ सगरमाथा छुन' उपन्यासको कृतिपरक विश्लेषण शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

.....
(राजन भट्टराई)

शोधनिर्देशक

.....
(नेत्रमणि सुवेदी)

बाह्य परीक्षक

.....
(शङ्कर सुब्बा)

सहप्राध्यापक

विभागीय प्रमुख

कृतज्ञताज्ञापन

उपन्यासकार रमेश विकलको सागर उर्लन्छ सगरमाथा छुन उपन्यासको कृतिपरक विश्लेषण शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय स्नातकोत्तर तह दसौँ पत्रको प्रयोजनार्थ मैले श्रद्धेय गुरु श्री राजन भट्टराईको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । शोधको विषय छनोट गरी समुचित सुधार, आवश्यक सामग्रीको जानकारी र कुशल मार्गनिर्देशनका साथै यस शोधकार्यको लेखनमा अपूर्व सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु श्री राजन भट्टराईप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत विषयमा शोधशीर्षक र शोधप्रस्ताव स्वीकृत गरी लेखनकार्यमा समेत सहयोग गर्नुहुने रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली शिक्षण समितिका विभागीय प्रमुख श्री शङ्कर सुब्बाज्यूप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्न चाहन्छु । यसैगरी प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका क्रममा छिटो सम्पन्न गर्न आवश्यक सल्लाह र सुझावसमेत प्रदान गर्नुहुने रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस स्नातकोत्तर तह नेपाली शिक्षण समितिका सम्पूर्ण आदरणीय गुरुहरूप्रति म कृतज्ञताज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

जीवित अवस्थामा रहँदा यस शोधपत्रको तयारीका क्रममा आवश्यक शोधसामग्रीहरू एवम् उचित मार्गनिर्देशन दिई सहयोग पुर्याउनुहुने उपन्यासकार रमेश विकलप्रति श्रद्धाञ्जलि व्यक्त गर्दै र उहाँको परिवारप्रति पनि हृदयदेखि नै आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

आफूले जस्तासुकै दुःखकष्ट सहेर पनि मेरो सदा प्रगति, सफलता र उज्वल भविष्यको कामना गर्दै मलाई शिक्षाको यो स्तरसम्म ल्याइपुर्याउनुहुने पिता पं. प्रभुदेव बराल र माता भक्तकुमारी बरालप्रति सदा ऋणी छु । साथै सम्पूर्ण मेरा परिवारका दाजु-भाउजू, दिदी-बहिनीप्रति पनि म आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । समयको पाबन्दीमा रहेर लेख्न र आवश्यक सामग्रीसमेत उपलब्ध गराइदिने एवं अध्ययनका क्रमदेखि नै उचित सुझाव र मार्गदर्शनसमेत गराई सुवर्ण अवसर प्रदान गरिदिने मेरी जीवन सङ्गीनी आस्था बरालप्रति म कृतज्ञ छु ।

यस शोधपत्रलाई तयार पार्दा आवश्यक पुस्तकहरू र विभिन्न पत्रपत्रिकाहरू उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय र रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस पुस्तकालयप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । साथै यस शोधपत्रको पाण्डुलिपिलाई सुसाङ्ख्यको माध्यमबाट छिटो-छरितो रूपमा स्पष्ट र सहज ढङ्गमा टङ्कण गर्न सहयोग गर्नुहुने एक्स्ट्रा प्रिन्ट आउट प्रा.लि., डिल्लीबजारका यदुकुमारलाई पनि विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा सबै सहयोगीप्रति आभार व्यक्त गर्दै समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिसमक्ष यो शोधपत्र प्रस्तुत गर्दछु ।

समूह : रात्रि

त्रिवि क्रमाङ्क : २१७५

त्रि.वि. द.नं. : ३१८७३-९४

मिति :

.....

शोधार्थी

युवराज बराल

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौँ

विषय सूची

परिच्छेद -एक

शोध परिचय

१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	विषय परिचय	१
१.४	शोधसमस्या	२
१.५	शोधपत्रको उद्देश्य	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७	शोधकार्यको औचित्य	४
१.८	शोधकार्यको सीमा	४
१.९	शोधविधि	४
१.९.१	सामग्री सङ्कलन	४
१.९.२	विश्लेषण विधि	४
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	५

परिच्छेद दुई

२.१	रमेश विकलको साहित्यिक रचनाधर्मिता	६
२.१.१	बाल्यकाल	६
२.१.२	शिक्षादीक्षा	६
२.१.३	जागिरे जीवन	७
२.१.४	प्रेरणा र प्रभाव	७
२.१.५	संलग्नता	७
२.१.६	पुरस्कार र सम्मान	८

२.१.६ प्रकाशित कृतिहरू	८
२.२. रमेश विकलका साहित्यिक व्यक्तित्व	१०
२.२.१ कवि व्यक्तित्व	१०
२.२.२ कथाकार व्यक्तित्व	१०
२.२.३. निबन्धकार व्यक्तित्व	१०
२.२.४. नाटककार व्यक्तित्व	११
२.२.५ औपन्यासिक व्यक्तित्व	११
२.३ रमेश विकलका साहित्यिक प्रवृत्तिहरू	१२
२.३.१ प्रगतिवादी एवम् यथार्थवादी प्रवृत्ति	१२
२.३.२ कुप्रथा, रुढि र अन्धविश्वासप्रति असहमति	१३
२.३.३ खोक्रो सामाजिक आडम्बरको विरोध	१४
२.३.४ दीनहीन पात्रप्रति सहानुभूति	१४
२.३.५ ग्राम्य तथा सहरी दुबै परिवेशको चित्रण	१४
२.३.६ राजनैतिक चेतनाको पृष्ठभूमिमा सामाजिक समस्याको प्रस्तुति	१६
२.३.७ सामाजिक गतिशीलतामा जोड	१६
२.३.८ निम्न सामाजिक स्तर भएका पात्रको चयन	१६
२.३.९ उच्चवर्गका मानिसहरूको पाशविक वृत्तिको पर्दाफास गर्नु	१६
२.३.१० नारी पात्रको मनोविश्लेषणमा जोड	१६
२.३.११ बालमनोविज्ञानको प्रयोग	१७
२.३.१२ मनोविज्ञानको सशक्त प्रयोग	१७
२.३.१३ मिथकीय प्रयोग	१७
२.३.१४ प्राच्य एवम् समसामयिक विषयको प्रयोग गरिनु	१८
२.३.१५ सामाजिक यथार्थवादी चित्रकार	१८
२.३.१६ वैचारिक पक्षको अभिव्यक्ति	१९
२.३.१७ सुन्दर एवम् कलात्मक भाषा शैलीको प्रयोग	१९

परिच्छेद -तीन

३.१	आधुनिक नेपाली उपन्यास परम्परा सागर उर्लन्छ सगरमाथा	
	छुन उपन्यासको स्थान निर्धारण	२१
३.१.१	प्राथमिक काल (वि.सं. १८२७-१९४५)	२१
३.१.२	माध्यमिक काल (वि.सं. १९४६-१९९०)	२२
३.१.३	आधुनिक काल (वि.सं. १९९१ देखि हालसम्म)	२४
३.१.३.१	प्रथम चरण	२५
३.१.३.२	द्वितीय चरण	२६

परिच्छेद - चार

औपन्यासिक तत्त्वका आधारमा 'सागर उर्लन्छ सगरमाथा छुन' उपन्यासको विश्लेषण

४.१	उपन्यासका तत्त्वहरू	३१
४.१.१	कथानक	३१
४.१.१.१	कथानकको स्रोत	३२
४.१.१.२	कथानकको ढाँचा	३३
४.१.१.३	कथानकको विकास	३४
४.१.२	चरित्र	४०
४.१.२.१	चरित्रचित्रण	४१
४.१.२.२	चरित्रको वर्गीकरण	४१
४.१.२.३	भूमिकाका आधारमा सागर उर्लन्छ सगरमाथा छुन उपन्यासका पात्रहरूको परिचय र विश्लेषण	४६
४.१.३	देशकाल र वातावरण	५७
४.१.३.१	देशकाल	५७
४.१.३.२	वातावरण	५९
४.१.४	दृष्टिविन्दु	६१
४.१.५	सारवस्तु	६२

४.१.६ भाषाशैली	६६
४.१.६.१ भाषा	६६
४.१.६.२ शैली	६८
४.१.६ प्रतीक र बिम्ब	६९

परिच्छेद - पाँच

‘सागर उर्लन्छ सगरमाथा छुन’ उपन्यासमा व्यक्त प्रवृत्ति वा चिन्तन

५.१ आलोचनात्मक यथार्थवाद	७१
५.२ समाजवादी यथार्थवादी	७४
५.३ सामाजिक यथार्थवादी प्रवृत्ति	७६
५.४ मनोविश्लेषणवादी प्रवृत्ति	७८
५.५ राजनैतिक प्रवृत्ति	८०

परिच्छेद - छ

निष्कर्ष

६.१ शोध निष्कर्ष	८३
सन्दर्भसामग्री सूची	८६
परिशिष्ट	